

Edem Korkudun Kitabı (haz. Orhan Şaik Gök-
yay), İstanbul 1973, s. 4, 145-152, CCCXIII; J. J.
M. de Groot, *Die Hunnen der vorchristlichen
Zeit*, Berlin-Leipzig 1921, s. 59; Köprülü, *Edebi-
yat Araştırmaları I*, s. 85 vd.; a.mlf., *Bizans Mü-
esseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (nşr.
Orhan F. Köprülü), İstanbul 1981, s. 181 vd.; a.mlf.,
"Türk Edebiyatının Menşei", *MTM*, IV (1331), s.
27-34; Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İnceleme-
ler*, Ankara 1968, s. 241-254, 646; a.mlf., "Orun
ve Ülüş Meselesi", *THİTM*, I (1931), s. 121, 133;
Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi
Tarihi*, İstanbul 1969, I, 102-110; a.mlf., *Tür-
kiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*,
Ankara 1988, s. 30-31; Zeki Velidî Togan, *Oğuz
Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve
Tahlili*, İstanbul 1972, s. 47, 49 vd.; Mehmet Al-
tay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul
1976, s. 119 vd.; İbrahim Kafesoğlu, "Eski Türk-
lerde Devlet Meclisi (Toy)", *Birinci Milli Türkolo-
ji Kongresi: 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, İstanbul
1980, s. 205; a.mlf., *Türk Milli Kültürü*, İstanbul
2002, s. 261 vd.; Bahaeddin Ögel, *Türklerde Dev-
let Anlayışı*, Ankara 1982, s. 78 vd., 96 vd.; Ab-
dükerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Dev-
ri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara
1990, s. 149; Salim Koca, *Türk Kültürünün Te-
melleri*, Ankara 2003, II, 78 vd., 115 vd.; Ziya Gö-
kalp, *Kitaplar I* (haz. Şevket Beysanoğlu v.dğr.),
İstanbul 2007, I, 474 vd.; Tuncer Baykara, "Türk-
lerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlence-
ler", *Erdem*, XII/36, Ankara 2000, s. 867-898; Al-
tan Çetin, "Memlûk Sultanlarının İhsan ve İn'am-
larına Dair", *EKEV Akademi Dergisi*, X/26, Er-
zurum 2006, s. 101-114.

SALİM KOCA

TOYNBEE, Arnold J.

(1889-1975)

İngiliz tarihçi ve tarih felsefecisi.

14 Nisan 1889'da Londra'da doğdu. Ün-
lü İngiliz iktisat tarihçisi Arnold Toynbee'nin
yeğenidir. Annesi İngiltere'de üniver-
site diplomasına sahip ilk kadınlardandır.
İngiltere'nin köklü eğitim kurumları Winc-
chester College (Hampshire) ve Balliol Colle-
ge'da (Oxford) Yunan ve Latin klasiklerine
dayanan bir eğitim aldı. 1911-1912 yılların-
da Atina'da British Archeological School'da
öğrenim gördükten sonra üç yıl Balliol
College'da ders verdi. Yunanistan hükü-
metinin maddî desteğiyle Londra Üniver-
sitesi'ne bağlı King's College London bün-
yesinde açılan Korais Kürsüsü'nde Bizans
ve modern Yunan dili, edebiyatı ve tarihi
kurucu profesörü olarak görev yaptı (1919-
1924). Aynı üniversitede milletlerarası tari-
h profesörlüğü görevinde bulundu (1925-
1955), emekli olduktan sonra da ders ver-
meye devam etti. 1925-1955 yılları arasın-
da Londra'da Kraliyet Milletlerarası İlişkiler
Enstitüsü'nde (The Royal Institute of In-
ternational Affairs / Chatam House) ara-
ştırma müdürlüğü görevi yaptı. *A Study*

of History adlı on iki ciltlik temel eserinin
ilk on cildini bu görevi sırasında yayımladı.

I. Dünya Savaşı yıllarında İngiliz Dışişleri
Bakanlığı'na bağlı Savaş ve Propaganda Bü-
rosu'nda çalıştı. Bu görevi kapsamında Lord
James Bryce ile birlikte "Mavi Kitap" adıyla
da bilinen *The Treatment of Armenians
in the Ottoman Empire, 1915-1916*
(London 1916) adlı propaganda amaçlı
derlemeyi hazırladı (trc. Ahmet Güner –
Attila Tuycan – Jülide Değirmenciler, *Os-
manlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yö-
nelik Muamele, 1915-1916*, İstanbul 2005).
Ayrıca Savaş ve Propaganda Bürosu'nun
her yıl çıkardığı *Survey of International
Affairs*'in editörlüğünü yaptı (1925-1946).

1919 ve 1946 Paris Barış konferansların-
da İngiliz delegasyonunda görev aldı. 1943-
1946 yıllarında İngiliz Dışişleri Bakanlığı
Araştırma Bölümü'nde araştırma müdür-
lüğü yaptı. *Manchester Guardian* gaze-
tesinin muhabiri sıfatıyla 1921'de Anado-
lu'ya gidip Türk-Yunan savaşını izledi. Bu-
rada geçirdiği dokuz aylık süreçte daha
önce Yunanistan'a duyduğu sempati za-
manla yerini Yunan hükümetine karşı sert
eleştirilere bıraktı. Gazetede Yunan ordularının
tutumunu kınayan yazılar yayımlayarak
İngiliz kamuoyuna işgalci Yunan
ordusunun Anadolu'da halka uyguladığı
vahşeti anlattı. İngiltere dönüşü, Yunanistan'ın
yenilgiye uğramasının hemen ön-
cesinde yayımlanan *The Western Question
in Greece and Turkey. A Study in
the Contact of Civilisations* adlı kitabını
(London 1922; trc. Kadri Mustafa Orağlı,
*Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi. Medeniyetlerin Temas Noktasında Bir
Çalışma*, İstanbul 2007) hazırlamaya ko-
yuldu. Yunanistan'a karşı takındığı eleştirel
tavır, Korais Kürsüsü'nü maddî bakım-
dan destekleyen Yunan hükümetinin ve
kursünün diğer başışçılarının tepkisini çe-
kince 1924'te bu kürsüdeki görevinden ay-

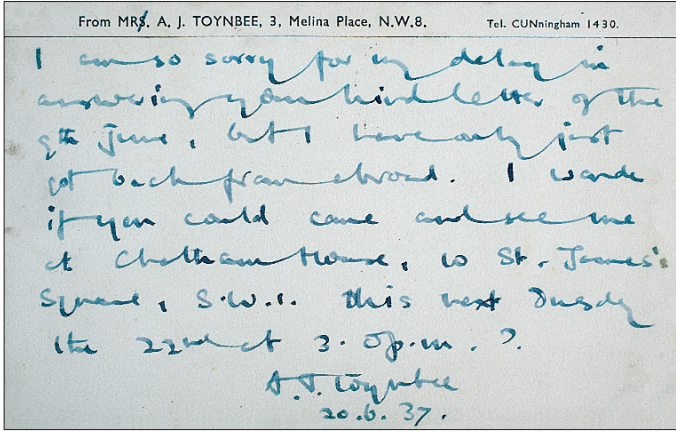
Arnold J. Toynbee

rılmak zorunda kaldı. Oxford, Cambridge,
Birmingham, Birmingham (Alabama), Prin-
ceton, New Jersey, Columbia ve New York
üniversitelerinden fahri doktora unvanı al-
dı, Fransa Enstitüsü üyeliğine seçildi. 1937'de
British Academy'de öğretim üyesi ola-
rak bulundu. 22 Ekim 1975'te öldü.

Toynbee'nin uzun akademik hayatının
seyrinde iki dünya savaşı belirleyici rol oyna-
mıştır. I. Dünya Savaşı sırasında mede-
niyet kavramının, II. Dünya Savaşı sırasın-
da dinî inançların önemini keşfetmiş ve bu
iki tema ekserinde birçok eser vermiştir.
1914 sonrası dönemde Batı medeniyeti-
nin tehdit altında bulunduğu tesbitini ya-
pan Toynbee kendine niçin bazı medeni-
yetler gelişirken diğerlerinin çöktüğü so-
rusunu sorar. Onun zihninde bu soru 1920'de,
Alman filozofu Oswald Spengler'in *Der
Untergang des Abendlandes* adlı ese-
rini (Münih 1920-1922) okumasıyla belirir.
Kültürlerin de dört mevsimi bulunduğunu
söyleyen Spengler'den etkilenen Toynbee,
XIX. yüzyıla damgasını vuran ilerlemeci tari-
h anlayışına karşı döngüsel tarih anlayışını
savunur. Fakat medeniyetlerin kader-
lerinin yıkılmak olduğu şeklindeki deter-
minist anlayışına karşı çıkarak Spengler'in
"medeniyetler insanlar veya yaşayan baş-
ka organizmalar gibi çocukluk, gençlik, ol-
gunluk ve yaşlılık süreçlerinden geçer" şe-
kinde ifade ettiği organizmacı yaklaşımını
reddeder. Toynbee, II. Dünya Savaşı'ndan
sonra dinî bakış açısıyla tarihin ilâhî bir
gerçeklik tarafından biçimlendirildiği tezi-
ni savunur. Ona göre tarih Tanrı'nın kendi-
sini içtenlikle izleyenlere açan hareket ha-
lindeki görünümüdür. Netice itibarıyla Toyn-
bee'nin tarih görüşü Anglikan dindarlığı ile
Spengler'in sisteminin sentezinden mey-
dana gelmektedir.

Yeryüzünde bugüne kadar ortaya çıkan
otuzun üzerinde medeniyet sayan Toyn-
bee'nin geliştirdiği medeniyet teorisine gö-
re bir medeniyet meydan okuma ve karşı-
lık verme mekanizması sayesinde doğar
ve gelişir. Toplumların mâruz kaldığı mey-
dan okuma coğrafî, iklimsel, askerî veya
politik olabilir. Bir meydan okumanın ey-
leme yol açabilmesi için ne çok sert ne de
çok zayıf olması gerekir. Etkili bir meydan
okuma insanı yaratıcılığa teşvik eder, fakat
mevcut uyumu da bozar. Dolayısıyla
başta kötülük şeklinde görülebilir. Bir top-
lum meydan okumalarla karşılaşınca yaratıcı
azınlığı ile bunlara başarılı cevaplar
vererek kendi ihtiyaçlarını giderir. Her za-
man hareket halinde bulunan toplum böy-
lece medeniyet aşamasına ulaşır.

Arnold J. Toynbee'nin el yazısı ve imzası (Abdullah Uçman koleksiyonu)

Toynbee medeniyet diye adlandırılan gelişmenin teknolojiye, bilimde ve gücün kişisel olmayan biçimde kullanılışındaki gelişmeyle meydana geldiğini, dürüstlikle ve ahlâkî gelişmeyle ilişkisi bulunmadığını ileri sürer. Ayrıca ona göre bir medeniyetin büyümesinde toplumun coğrafi genişlemesi kesin bir ölçü değildir. Medeniyetin büyümesi yalnızca teknolojik ilerlemeden ve toplumun fizikî çevre üzerinde gitgide artan egemenliğinden de ileri gelmemektedir. Çünkü teknik ilerlediği halde duraklamış toplumlar bulunmaktadır. Medeniyet, içinde bütün insanlığın herkesi kapsayan tek bir ailenin üyeleri gibi tam bir uyum halinde yaşayabileceği bir toplum durumu teşkil etme çabasıdır. Bu süreçte dinin hayatî bir önemi vardır. Bir medeniyetin varlığını sürdürebilmesi dinle ilişkisinin zayıflamamasına bağlıdır. Toynbee insanların din diye inandıkları şeylerin hayal değil gerçek olduğu kanısındadır. Onun ifadesiyle yüksek / evrensel dinlerin ortaya çıkışı insanlık tarihinde öyle önemli hadiselerdir ki medeniyetlerin çöküşü ya da yükselişleriyle doğdukları söylenemez. Evrensel dinler, ölen medeniyetler üzerine konan asalaklar değildir ve yeni uygarlıklara beşik de olmamıştır. Yüksek dinlerin çoğu, kendilerine beşik olan uygarlıkların sınırlayıcı kalıplarından kurtulma başarısını göstermiştir.

Civilization on Trial adlı eserinde Toynbee, Batı medeniyetinin Greko-Romen medeniyetin temsilcisi sayıldığını ifade etse de Batı medeniyetini sadece Helen medeniyetinin bir sonucu diye görmeyi yanlışlığı vurgular. Zira Batı medeniyetinin Hıristiyanlık aracılığıyla Helen medeniyeti kadar Suriye medeniyetiyle de ilişkisi vardır. Bu sebeple Hıristiyanlık günümüz Batı medeniyetiyle Helen medeniyeti arasında bir köprüdür. Batı medeniyeti tarihin-

de biri dış, diğeri iç kaynaklı iki büyük değişim yaşanmıştır. Devrim niteliğindeki bu değişimlerden birincisi Batı'nın Hıristiyanlığı kabul etmesiyle ortaya çıkmış ve kültürel bir kesintiye yol açmıştır. Hıristiyanlığın yerini üç yeni "din"e bırakmasıyla meydana gelen ikinci değişimde ise dış etkinin bir rolü yoktur. Toynbee'ye göre Hıristiyanlığın yerini alan Batı kaynaklı bu inançlar bilim, milliyetçilik ve komünizmdir. Dünyada Batılı kurumların, düşüncelerin ve ideallerin yayılması, Batılı olmayan halkların kendi din ve felsefi geleneklerine (Rusya'da Hıristiyanlığın Doğu Ortodoks mezhebi, Çin'de Konfüçyüsçülük, Türkiye'de İslâmiyet gibi) bağlılıklarının azalmasına yol açmıştır.

Toynbee insanlık tarihine iki farklı gözle bakar. Aldığı klasik eğitim ve hazırlanması yıllar süren *A Study of History* adlı eseri geçmişe olan derin ilgisinin göstergesidir. Royal Institute of International Affairs'de çalıştığı yıllarda uluslararası ilişkiler hakkında yazdığı raporlar ise yaşadığı zamanla kurduğu sıkı bağı ortaya koyar. Geçmişle ve bugünle olan ilişkisini Toynbee şöyle ifade eder: "Bir ayağım her zaman bugünde, bir ayağım geçmişte olmuştur." Onun bir ayağını yaşadığı zamanda buldurmaya özen göstermesi Batı medeniyetinin karşı karşıya bulunduğu tehlikeler konusundaki hassasiyetini gösterir. Toynbee'ye göre intihara eğilimli Batı medeniyetini tehdit eden başlıca unsurlar nükleer savaş, teknoloji, uzay keşifleri, aşırı tüketim, hırs, aşırı nüfus artışı, çevre kirliliği, kaos, ahlâkî çöküntü ve benmerkezciliklerdir (egosantrizm). Medeniyetlerin doğuşlarından çöküşlerine kadar geçen süreçler birbirine benzerdir. 1. Gelişme çağı. Bu evrede medeniyetler fizikî çevreleri üzerinde hâkimiyet kurar. 2. Kargaşa zamanı. Bu evrede bozulma sel, kıtlık, is-

tilâ neticesinde değil toplumların kendi kendilerini yok eden eylemleri sonucu gerçekleşmektedir. 3. Evrensel devlet süreci. Bu aşamada yükselme nihayete erer, kargaşaya son vermek için büyük bir çaba gösterilir. Muhafazakâr bir nitelik arzeden bu evrede medeniyet donmuş haldedir. 4. Hükümdarsız -ara / fetret- dönem neticesinde gelen parçalanma ve yok olma.

Eserleri. Medeniyet tarihinden felsefeye, din ve ahlâktan seyahat kitaplarına kadar çok geniş bir alanda eser veren Toynbee'nin çalışmalarını şu başlıklar altında gruplandırmak mümkündür: 1. Dünya Savaşı sırasında İngiliz istihbaratı için yaptığı çalışmalar, *A Study of History*, Greko-Romen araştırmaları, The Royal Institute of International Affairs bünyesinde gerçekleştirdiği yayınlar, din meselesi ekserinde kaleme aldığı eserler, gezi kitapları, otobiyografik ve biyografik eserler, yaşadığı dönemin güncel siyasal tartışmalarıyla ilgili yayınları. 1. *A Study of History*. Eserin ilk hazırlıklarını I. Dünya Savaşı yıllarında yapmış, 1921'de yazmaya başlamış ve 1934-1961 yılları arasında on iki cilt halinde yayımlamıştır (I-III, London 1934; IV-VI, London 1939; VII-X, London 1954; XI, London 1956; XII, London 1961). Birçok dile çevrilen ve özellikle Amerika'da büyük yankı uyandıran bu çalışmanın ilk altı cildi D. C. Somervell tarafından özetlenerek tek cilt halinde neşredilmiştir (London 1946). Toynbee de eserini Jane Caplan ile gözden geçirip kısaltarak bir cilt halinde yeniden yayımlamış (London 1972), bu eser *Tarih Bilinci* başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir (trc. Murat Belge, İstanbul 1975). Kitabın iki cilt halinde basılmış bir çevirisi daha vardır (İstanbul 1978). 2. *The World and the West* (London 1953). Kendine geçmiş-bugün-gelecek arasında ahlâkçı-tarihçi bir rol biçen ve düşüncelerini 1952'de İngiliz radyosunda yaptığı konuşmalarda geniş kitlelere ulaştıran Toynbee geçmişteki saldırganlıkların en büyük sorumlusu olarak Batı medeniyetini gösterir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin, Batı'dan ödünç aldığı "sapkın" bir inanç olan komünizmi Batılı liberal değerlere karşı bir silâh şeklinde kullanmasının Batı medeniyeti için büyük bir tehlike yarattığını ileri sürer. Eser bu radyo konuşmalarından meydana gelmiştir (trc. Abdullah Zerrar, *Dünya, Batı ve İslam*, İstanbul 2002). 3. *America and the World Revolution* (New York 1962). Müellif bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nin

TOYNBEE, Arnold J.

birden zenginleşen sonradan görme bir ülke olduğunu ifade eder. Ona göre Amerika artık dünya devriminin ilham kaynağı ve öncüsü değil evrensel karşı-devrim hareketinin lideridir ve kendi çıkarlarının savunuculuğunu yapmaktadır. Amerika eskiden Roma'nın temsil ettiği şeyi temsil etmekte, bolluğun cezasını çekmekte ve giderek dünyanın geri kalan kısmından kopmaktadır.

Toynbee'nin diğer başlıca eserleri şunlardır: *Turkey* (Kenneth P. Kirkwood ile, Londra, Benn 1926; *Türkiye. Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, trc. Kasım Yargıcı, İstanbul 1971; Kasım Yargıcı – M. Ali Yalman, *Türkiye ve Avrupa*, İstanbul 2002; Hülya Karaca, *Türkiye. İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni*, İstanbul 2003). *Survey of International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, yıllık, 1925-1946; *Civilization on Trial* (London 1948; trc. Ufuk Uyan, *Medeniyet Yargılanıyor*, İstanbul 1980; Kasım Yargıcı – M. Ali Yalman, *Uygurluk Yargılanıyor*, İstanbul 2004); *Greek Historical Thought from Homer to the Age of Heraclius* (London-Toronto 1950); *An Historian's Approach to the Religion* (London 1956; Fransızca'dan trc. İbrahim Canan, *Tarihçi Açısından Din*, İstanbul 1978); *Christianity Among the Religions of the World* (New York 1957; trc. Mehmet Aydın, *Hıristiyanlık ve Dünya Dinleri*, Konya 2000); *Hellenism: The History of a Civilization* (New York 1959); *Change and Habit. The Challenge of our Time* (London 1966); *Acquaintances* (London 1967; trc. Deniz Öktem, *Hatıralar: Tanıdıklarım*, İstanbul 2005); *Some Problems of Greek History* (London-New York-Oxford 1969); *Experiences* (Oxford 1969).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Geyl, *Debates with Historians*, London 1955, s. 91-178; A. Hourani, *A Vision of History: Near Eastern and Other Essays*, Beirut 1961, s. 1-34; K. Winetrou, "Toynbee, Arnold", *Thinkers of the 20th Century* (ed. E. Devine v.dğr.), New Delhi 1987, s. 574-576; "Toynbee, Arnold Joseph", *The Blackwell Dictionary of Historians* (ed. J. Cannon), Oxford 1988, s. 416-417; Kemalettin Parlak, *Arnold J. Toynbee ve Batı Medeniyeti Karşısında Osmanlı İmparatorluğu* (yüksek lisans tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Türkçaya Ataöv, "History and Prof. Toynbee. A Critique of Western Interpretation", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılı*, IX, Ankara 1968, s. 40-63; R. Clogg, "Politics and the Academy: Arnold Toynbee and the Korae Chair", *MES*, XXI/4 (1985), s. v-ix, 1-117; Kubilay Aysever, "Arnold J. Toynbee'nin Tarih Görüşü", *Felsefe Dünyası*, sy. 6, Ankara 1992, s. 55-66; "Toynbee'nin Gözünde Türkler" (trc. Azmi Özcan), *İzlenim*, sy. 11, İstanbul 1993, s. 60-64.

ENES KABAKCI

TOYRÂNÎ

(ö. 1897)

Osmanlı âlimi, şair ve edip.

1850'de babasının görev sebebiyle bulunduğu Kahire'de doğdu. Adı Hasan Hüsnü, babasının adı Hüseyin Ârif, dedesinin Hasan Sührâb'dır. *Osmanlı Müellifleri*'nde Toyrânî Sührâbzâde Hocaoğlu şeklinde geçer (II, 151). Toyrânî nisbesi, Makedonya'nın güneydoğusundaki Toyran (Doyran) gölü sahilinde Yunanistan sınırına yakın bir yerde bulunan Toyran kasabasının gelir. Ailesinin Türk asıllı olduğu ve atalarının Makedonya'da uzun süre kumandanlık yapan Büyük Ali Paşa'ya dayandığı kaydedilir (M. Abdülganî Hasan, s. 83). Muhtemelen Kahire'de öğrenim görmüştür. Kaleme aldığı eserler özellikle Arap edebiyatına ilgi duyup kendini yetiştirdiğini kanıtlamaktadır (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151). Tahsilini tamamladıktan sonra bazı Afrika, Asya ve Rumeli ülkelerini ziyaret etti. Bir kısım kaynaklarda Toyran'da yaşayan amcasının oğlu Ali Bey Atâullah ile yazıştığı zikredilmektedir (M. Abdülganî Hasan, s. 94). Otuz yaşına geldiğinde özellikle şiir ve edebiyat alanında adı duyulmaya başladı. Mısır'daki memuriyetlerinin yanı sıra bazı gazetelerde yazılar yazdı. İstanbul'daki Cem'iyet-i Rusûmiyye üyeliğine tayin edildi (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151). 1880'de İstanbul'a yerleşen Toyrânî 1884'te *el-İnsân* adlı Arapça bir dergi yayımladı; kısa bir zaman sonra dergi günlük gazeteye dönüştü. Yine İstanbul'da *İrtikâ ve Zaman* gibi Türkçe, *el-İtidâl* ve *es-Selâm* gibi Arapça gazetelerin çıkarılmasında öncülük etti. Uzun süre İstanbul'daki gazetelerde yazıları neşredildi. Daha sonra Kahire'ye gidip yerleşti. *en-Nîl* gazetesi, *eş-Şems*, *ez-Zirâ'a*, *el-Ma'ârif* gibi dergilerin kuruluşunda önyak oldu ve çeşitli yazılar yayımladı. Hayatının son yıllarında tekrar İstanbul'a dönen Toyrânî vefatında Şeyh Hasib Efendi Dergâhı haziresinde defnedildi. Toyrânî şiire, edebî nesre ve gazeteciliğe önem vermiş, bilhassa Arap dünyasında Osmanlı aleyhtarlığına yönelik yazılara reddiyeler kaleme almıştır. Kullandığı edebî dil ve samimi üslup onun Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığının işaretidir. Toyrânî, bir taraftan Batı dünyasını anlamaya çalışırken diğer taraftan İslâm medeniyetinin üstünlüğünü dile getirmiş, dönemindeki ayrılıkçı milliyetçi akımlara karşı din faktörünü öne çıkararak Osmanlı hâkimiyeti altında birlik çağrısında bulunmuştur.

Eserleri. Toyrânî'nin yazdığı eserlerin çoğu küçük risâleler halindedir. Altmış civarında Arapça ve on civarında Türkçe eseri yayımlanmıştır. Bu eserler arasında şunlar zikredilebilir: 1. *Şemerâtü'l-hayât* (Kahire 1300). Arapça şiirlerini içeren divanıdır. Abdülganî el-Arifî'nin yaptığı seçmeler *el-Muhtâr min Şemerâti'l-hayât* adıyla neşredilmiştir (Kahire 1325). 2. *Hülâsa-i Medeniyet-i İslâmiyye* (İstanbul 1304). İslâm medeniyetinin Batı medeniyeti karşısında üstünlüğüne değinilen kırk sekiz sayfalık Türkçe bir risâledir. 3. *en-Neşrû'z-zührî fi resâ'ili'n-neşri'd-dehri* (İstanbul 1306). Bazı konulara yönelik felsefî ve siyasî yorumlardan ibarettir. 4. *el-Mebâdi'ü'l-Hüseyniyye fi usûli'l-hikmeti'd-diniyye* (Kahire 1309). Eserde usûlü'd-dîn kitaplarından ictibas edilmiş eli kaide zikredilip yorumları yapılmıştır. 5. *el-Hakku rûhu'l-fazile* (Kahire, ts.). Risâle halindeki eser felsefeyle ilgilidir. 6. *Maqâle fi icmâli'l-kelem 'alâ mes'ele'ti'l-hilâfe beyne ehli'l-İslâm* (Kahire 1309). 7. *Haftü'l-işârât* (Kahire 1310). Arapça harflerdeki nokta vb. işaretlere dair bir risâledir. 8. *el-Kavlü'l-faşl* (Kahire 1313). Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî hakkında kaleme alınan bir risâledir. Toyrânî'nin bunlardan başka gazete ve dergilerde yayımlanıp, başta Süleymaniye olmak üzere çeşitli kütüphanelerde kayıtlı olan eserleri bulunmaktadır (*Osmanlı Müellifleri*, II, 151-152; Serkis, II, 1253; Yûsuf Es'ad Dâğır, II, 563-564).

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 151-152; Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-sihâfeti'l-Arabiyye*, Beyrut 1913, II, 224; L. Şeyho, *el-Âdâbü'l-Arabiyye fi'l-karni't-tâsi' aşer*, Beyrut 1926, II, 102-103; Serkis, *Mu'cem*, II, 1253; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 303; Zirikli, *el-A'lâm*, II, 201; C. Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-üçatü'l-Arabiyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-hilâl), IV, 251; M. Abdülganî Hasan, *A'lâm mine-ş-şark ve'l-garb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 82-94; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebiyeye*, Beyrut 1983, II, 563-564; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3028; Atanasije Urošević, "Dojran", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, III, 35-36.

MUHAMMED ARUÇI

TÖHMET

(التهمة)

Bir kimse hakkında zanna dayalı olarak hüküm verme, suç isnadında bulunma anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "bir şeyi düşünürken akli başka yere kaymak; kuruntu içine düşmek" anlamlarındaki **vehm** kökünden türeyen ve "zan, şüphe; suç, kabahat; zan altına